

Павло ГУРАЛЬ
/ доктор юридичних наук,
професор Львівського національного університету
імені Івана Франка

УКРАЇНСЬКА МОВА — МОВА ДЕРЖАВНА

ABSTRACT

The article is devoted to the Ukrainian language as a state language. The role and epymeaning of language in any society are revealed, the struggle of the Ukrainian people against assimilation, the russification of Ukrainians, the appropriation of the history of Kyiv land, and the creation of the historical mythology of the Russia's state, which began in the beginning of the XVII and have continued even today in the form of a hybrid war, is shown. Falsification, rewriting or destruction of historical materials XI, XII, XIV centuries. and the creation of new "all-Russian reports", which were written in the XVIII century. The absurdity of this activity is confirmed by the true scientific works of Ukrainian and foreign researchers. The article is raised the question of the constitutional and legal protection of the Ukrainian language as a state language and its protection by state bodies.

Key words: *Ukrainian language as a state language, falsification of history and language; scientific refutation of the essence of the Ukrainian language; protection of the state language.*

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено українській мові як мові державній. Розкрито роль і значення мови у будь-якому суспільстві, показано боротьбу українського народу проти асиміляції, російщення українців, привласнення історії київської землі та створення історичної міфології російської держави, яка почалася ще на початку XVII і продовжується ще в наші дні у формі гібридної війни. Фальсифікація, переписування або знищення історичних матеріалів XI, XII, XIV ст. і створення нових «загальноруських зводів», які були написані у XVIII ст. Абсурдність цієї діяльності підтверджується справжніми науковими працями українських і зарубіжних дослідників. У статті ставиться питання про конституційно-правову охорону української мови як мови державної та її захист державними органами.

Ключові слова: *українська мова як мова державна, фальсифікація історії та мови; наукове спростування сутності української мови; захист державної мови.*

Сутність, роль і значення мови у суспільстві важко визначити й переоцінити. У Святому Писанні написано: «На початку було Слово, і Слово було у Бога, і Бог був Слово... В тому було життя і життя було світлом для людей [1].

У цих священних словах міститься глобальна сутність і цінність мови для всіх народів, що проживають на нашій планеті.

Українські енциклопедичні джерела визначають мову «як основний засіб спілкування і взаємного розуміння в людському суспільстві... особливо тісним є зв'язок мови з мисленням, суспільною свідомістю... мова не тільки засіб вираження думок чи обміну думками, а й засіб формування і закріплення думок у суспільній свідомості» [2].

Німецький філософ Йоганн-Готфрід Гердер (1744–1803) визначаючи мову нації, зазначив, що мова є найважливішим компонентом національності: «Чи має нація щось дорожче, ніж мова її батьків? У мові втілене все надбання її думки, її традицій, її історія, релігія, основа її життя, все її серце й думка. Позбавити народ мови — значить позбавити його єдиного вічного добра». Орест Субтельний (1941–2016) канадський історик України, зазначає: «...функція мови у розвитку національної свідомості виявляється навіть ширшою, ніж окреслив німецький філософ. Мова найефективніше встановлює «природні» межі нації. Вона є критерієм розмежування між національним і чужим. Вона пов'язує різні верстви та регіони. Мова не тільки є засобом спілкування: завдяки тому, що вона виступає унікальною системою світобачення та самовираження окремої нації, мова також дає змогу представникам цієї нації розуміти одне одного на глибинному підсвідомому рівні [3, с. 289].

Розглядаючи у планетарному масштабі ситуацію з Україною, треба відзначити, що українцям нині доводиться мати справу не лише зі спільними для всього людства проблемами XX і XXI ст., а й з проблемами, що перейшли з XVIII і XIX ст. Найважливішою причиною складних політико-правових, соціально-економічних, морально-психологічних проблем є кількасотлітня бездержавність України, яка настала після Переяславської угоди 1654 р. між Українською Гетьманською державою та Московським царством. Порушена царським урядом угода призвела до Андрусівського договору (1667), за яким Московія поділила з Польщею Україну по Дніпру, що потягнуло за собою морально-національні втрати продовж століть.

Брутальна московська політика призвела до того, що мільйони українців обернено не лише на російськомовних, а й на російськопрізвищних. Так звана «природна українсько-російська двомовність», тобто духовно-моральне каліцтво мільйонів українців, — це наслідок дії 479 циркулярів, указів, постанов, розпоряджень, інструкцій про російщення українців [4, с. 5]. Серед них:

- 1622 р. — наказ царя Михайла з подання Московського патріарха Філарета спалити в державі всі примірники надрукованого в Україні «Учительного Євангелія» К. Ставровецького;

- 1720 р. — указ царя Московії Петра I про заборону книгодрукування українською мовою і вилучення українських текстів з церковних книг;

- 1729 р. — наказ Петра III переписати з української мови на російську всі державні постанови і розпорядження;

- 1731 р. — імператриця Анна Іоанівна вимагала вилучити книги старого українського друку, а «науки вводить на собственном российском языке»;

- 1763 р. — наказ Катерини II про заборону викладати українською мовою в Києво-Могилянській академії;

- 1766 р. — наказ Києво-Печерській лаврі друкувати лише ті книги, які видаються в московській друкарні, випробувані й затверджені синодом;

- 1769 р. — заборона Києво-Печерській лаврі друкувати букварі українською мовою та розпорядження вилучати ті букварі, що вже були розповсюджені й використовувалися;

- 1782 р. — постанова про створення спеціальної комісії для запровадження в усіх навчальних закладах Російської імперії єдиної форми навчання та викладання російської мови;

- 1783 р. — запровадження в Києво-Могилянській академії та українських колегіях навчання російською мовою. Було видано наказ «О непременно и неукоснительном соблюдении как учителями, так и учащимися правил российского правописания», а дяки та священники мали читати молитви і правити службу Богу «голосом, свойственным российскому НАРЕЧИЮ». У травні — указ про закріпачення селян Лівобережної України;

- 1784 р. — наказ митрополитові Київському й Галицькому Самуїлу карати студентів та звільняти з роботи викладачів Києво-Могилянської академії, які послуговувались українською мовою;

- 1786 р. — наказ митрополитові Київському контролювати лаврську друкарню, щоб не було

ніяких відмінностей із московськими виданнями, а в Києво-Могилянській академії запровадити в систему навчання мову, узаконену для всієї імперії. Видано «Порівняльний словник усіх мов», у якому українська мова значиться як російська, спотворена польською;

- 1834 р. — відкриття наукового осередку зросійщення «Юго-Западного края» Київського імператорського університету;

- 1838 р. 8 лютого — було ухвалено рішення про відкриття комітету внутрішньої цензури в Києві. Цей орган діяв при університеті св. Володимира і тримав під контролем усі друкарні, що входили до Київського навчального округу. Почали забороняти окремі літери з української абетки;

- 1863 р. 8 липня — Міністр внутрішніх справ П. Валуев у таємному циркулярі зазначав, що «никакого особенного малоросийского языка не было, нет и быть не может, и что наречие их, употребляемое простонародьем, есть тот же русский язык, только испорченный влиянием на него Польши». Заборонялося навчання в освітніх закладах усіх рівнів, друкування книг духовного змісту, навчальних та для народного читання українською мовою;

- 1864 р. — флігель-ад'ютант Олександра II барон Корф розробив програму протидії впливові українофілів у Малоросії шляхом «наводнення края до чрезвычайности дешевыми русскими книгами», що, на його думку, «лишило би малоросийскую литературу шансов сколько-нибудь существенно расширить круг читателей». І отримав схвальну резолюцію імператора: «Дельно. Мысль весьма хорошая. Сообразить, как ее исполнить»;

- 1869 р. — указ царської адміністрації про доплату чиновникам «в 10-ти Юго-Западних губерниях лицам русского происхождения, исключая, однако, местных уроженцев», за успіхи у зросійщенні України. Це заохочення було без змін продубльовано ще й 1886 року;

- 1881 р. — заборона виголошення церковних проповідей українською мовою;

- 1883 р. — заборона Київським генерал-губернатором Дрентельном театральних вистав українською мовою на підпорядкованих йому територіях (Київщина, Полтавщина, Чернігівщина, Волинь і Поділля);

- 1888 р. — указ Олександра III про заборону вживання української мови в офіційних установах і хрещення дітей українськими іменами;

- 1895 р. — заборона друкування українських книжок для дітей;

- 1907 р. — урядом зліквідовано українську періодичну пресу, конфісковано видану в роки революції (1905–1907) українську літературу;

- 1908 р. — указ сенату Російської імперії про «шкідливість» культурної та освітньої діяльності в Україні, «могущей вызвать последствия, угрожающие спокойствию и безопасности»;

- 1914 р. — заборона святкування 100-річчя від дня народження Т. Шевченка; указ Миколи II про скасування української преси; заборона в окупованих російською армією Галичині й Буковині вживання української мови, друкування книг і часописів українською; розгром товариства «Прогрес»; зруйнування бібліотеки Наукового товариства ім. Т. Шевченка;

- 1929–1930 рр. — арешт і суд 45 діячів української науки, літератури, культури, УАПЦ — за належність до «Спілки визволення України»;

- 1938 р. — постанова «Про обов'язкове вивчення російської мови в національних республіках СРСР» і посилення русифікації України згідно зі спеціальним рішенням XIV з'їзду КП(б)У;

- 1958 р. — постанова пленуму ЦК КПРС «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток народної освіти»; Верховна Рада УРСР ухвалила закон від 17 квітня 1959 р., спрямований на посилення зросійщення України (зокрібно, про не обов'язкове, а «за бажанням батьків» вивчення української мови в російських школах України);

- 1983 р. — постанова ЦК КПРС про посилення вивчення російської мови у школах і виплату 16% надбавки до платні вчителям російської мови й літератури («Андроповський указ») та директива колегії Міносвіти УРСР «Про додаткові заходи по удосконаленню вивчення російської мови в загальноосвітніх школах, педагогічних навчальних закладах, дошкільних і позашкільних установах республіки», спрямована на посилення зросійщення;

- 1989 р. — постанова пленуму ЦК КПРС про єдину офіційну загальнодержавну мову (зрозуміло — російську) в СРСР;

- 1990 р. — постанова Верховної Ради СРСР про надання російській мові статусу офіційної мови в СРСР.

- 5 січня 2018 року на офіційному сайті ООН у російськомовній версії, а також на їхніх сторінках Facebook і Twitter з'явився допис про те, що

ЮНЕСКО оновила список загрожених мов світу і цю інформацію супроводжує графічне зображення мов світу в їхніх зв'язках і похідності одна від іншої. Українську мову подано нібито як пізнє відгалуження від російської, яка почала формуватися значно пізніше від російської й білоруської.

На цей брехливий факт не звертати уваги ми не можемо, оскільки це твердження вкладається в низку цілеспрямованих кроків щодо оцінок української мови (а й відповідно — і українського народу), які взято на озброєння в Кремлі і не раз було озвучено Путіним. Ці фейки постійно повторюються російськими ЗМІ. Зараз бачимо новий етап цього наступу — з використанням ООН.

Стратегія російської ідеології полягає в таких кроках:

1) Українська мова — це нібито вторинне утворення від російської, тому її не можна вважати самостійною і давньою;

2) Якщо немає окремої мови — то, на думку Кремля, немає й окремого народу, а є один російський народ;

3) А якщо є «єдина мова мова і єдиний народ» — (російські), то, як вважає Москва, необхідно покінчити з експериментуванням щодо самостійності держави Україна.

Москва нав'язує думку, що Україна — це політичний проект, який виявився невдалим, і їм нібито потрібно виправити цю історичну помилку [6].

Об'єктивність вимагає відзначити той факт, що Москва крім мови нищила, асимілювала, переселяла самих українців. Так, на момент підписання Переяславської угоди 1654 року населення України становило 11 млн душ, а в Московському царстві було тільки 9 млн [4].

Після цієї угоди царизм методично і послідовно знекровлював український народ, нищив його військові сили — козацтво, мільйони українців гинули в загарбницьких війнах Росії, віддаючи своє життя за чужі, московсько-колоніальні інтереси.

За наказом Петра I у 1721 році з 6800 козаків, посланих на війну з Персією під Дербент, повернулося тільки 646. Із 10 000 козаків, посланих воювати на Ладугу, повернулася лише третина.

У 1721–1725 рр. понад 20 тисяч українських козаків було зачинено та багато покалічено на будові Ладозького каналу та фортеці св. Хреста. Полковник І. Черняк писав про це: «Тут знаходиться велике число померлих і хворих козаків. Щодень

більше множаться різні хвороби, особливо гарячка та опух ніг. Роботи робляться без спочину вдень і ніч і навіть у вихідні та святкові дні. Незважаючи на таке тяжке становище, за наказом бригадира Леонтєєва, приставлені офіцери б'ють бідних козаків при роботі палицями». [6, с. 52–53].

Катерина II висловила: «... щоб зберегти імперію, нам не досить знищити лише самоуправління України. Треба знищити все, що відрізняє українців від москвичів: українську культуру, українські національні традиції та звичаї, а насамперед і найголовніше — українську мову» [6, с. 269].

Для зменшення кількості українців комуністична Москва організувала три голодомори: у 1921–1923, 1932–1933, 1946–1947 роках. Як згадував Вінстон Черчилль, Сталін сказав йому, що ліквідував у 1930-их роках 10 млн селян [4].

Винищували українців з метою заселення українських етнічних земель чужинцями. Це був один зі способів остаточної розправи з «українським духом», що заважав зміцненню московсько-комуністичного тоталітарного режиму.

Якщо до 1917 року росіян в Україні було приблизно 1,7 млн, 1927 року — уже 2,7 млн, 1939 року — 7,1 млн, то 1989 року — 11,3 млн. Тобто за роки радянської влади кількість росіян в Україні зросла в 6,6 рази [4].

Насильно створене протягом століть «рускоязычное» життєве середовище має на меті виробити в українців особливу форму російської свідомості.

Щоб привласнити історію Київської землі і увічнити цю крадіжку, великоросам було потрібно придушити український народ, загнати його в рабство, позбавити його власного імені, виморити голодом. Я. Р. Дашкевич (1926–2010), який досліджував цю проблему, писав: «українців, які проявилися як нація в XI–XII ст., а можливо й раніше, оголошили «малоросами» й узялися витовкмачувати цю версію всьому світу. За найменший відступ від цієї версії людей страчували, знищували, заселяли в ГУЛАГи. Радянський період був особливо жорстким. За той час Україна витратила понад 25 мільйонів своїх синів і дочок, які загинули у війнах за інтереси Росії, під час колективізації, на висилках і в катівнях.

Так «старший брат», «великорос» змушував жити «молодшого брата», малороса у жорстоких обіймах любові [7, с. 84].

Створення історичної міфології російської держави почалося ще за часів князювання Василя III (1505–1533), коли в Московії зародилася ідея величі, яку висловив представник Московського православ'я монах Філофей: «Два Рима впали, а третій стоїть, а четвертому не бути». З цього часу в Московщині зароджується думка всемогутності й «багатогранності». Що «Москва — третій і останній Рим». Ці думки поширювались і утверджувались в Московії. Скільки крові було пролито московськими князями, а пізніше — царями заради цієї ідеї — маячні [7, с. 84].

Масову державну фальсифікацію історії свого народу почав Петро I (1672–1725). Він вперше в 1701 році видав указ про вилучення в покорених народів усіх письмових національних пам'яток: літописів, хронографів, хронік, давніх історичних записів, церковних документів, архівів тощо. Особливо це стосувалось України-Русі.

Ця Петрова фальсифікація стала основою для подальших фальсифікацій — написання т. зв. «загальноруських літописних зводів», в яких обґрунтовувалось право Московії на спадковість Київської Русі. На основі цих фальсифікацій 22 жовтня 1721 року Московія оголосила себе Російською імперією, а московитів — росіянами. Так була вкрадена у законних спадкоємців Київської Русі — українців історична назва Русь.

Петро I завіз з Європи велику кількість спеціалістів, у тому числі і професіоналів-істориків, яких залучив до написання і фальсифікації історії Російської держави.

Для цього кожний іноземець, що поступив на державну службу, давав присягу про нерозголошення державної тайни і зобов'язувався ніколи не покидати Московську державу.

Після Петра I, який перетворив Московію на Російську державу, еліта Московії почала замислюватися над необхідністю створення цілісної історії власної держави. За цю справу ретельно взялася імператриця Катерина II (1729–1796), яка не допускала думки про те, що в царському роду вона може бути серед рядової татаро-монгольської знаті. Катерина II, по-європейськи освічена людина, ознайомившись з архівними першоджерелами, звернула увагу, що вся історія держави тримається на словесній билинній міфології і не має доказової бази.

Тож, Катерина II своїм указом від 4 грудня 1783 року створює «Комісію для складання запи-

сок про древню історію переважно Росії» під керівництвом і доглядом графа А. П. Шувалова, в складі 10 видатних істориків. Основна задача, що була поставлена перед комісією, полягала в тому, щоби за рахунок переробок літописів, написання нових літописних зводів та інших фальсифікацій обґрунтувати «законність» привласнення Московією історичної спадщини Київської Русі і створення історичної міфології держави Російської. Комісія працювала 10 років. У 1792 році «Катерининська історія» побачила світ. Робота комісії проводилась в наступних напрямках:

- збір усіх письмових документів (літописів, архівів тощо). Ця робота вже частково була зроблена Петром I. Збирання матеріалів проводилось не тільки зі своєї країни, а також з інших країн — Польщі, Туреччини та ін.;

- вивчення, фальсифікація, переписування або знищення історичних матеріалів. Так були переписані літописи: «Слово о полку Ігоревім», «Повість минулих літ», «Лаврентіївський літопис» та багато інших. Деякі літописи переписувалися по декілька разів, а оригінали знищувались або засекречувалися. Так, були засекречені «Скіфська історія» А. І. Лизлова, видана в 1776 і 1787 рр., «Історія Російська із найдавніших часів» В. М. Татищева, видана 1747 року. В «Скіфській історії» А. І. Лизлова вказується, що жителі Московії — це окремий відособлений самобутній народ, який нічого спільного не має з Руссю (Києвом), Литвою, поляками тощо;

- написання нових «загальноруських зводів», які створювалися у XVIII ст., а подавалися, що вони XI, XIII, XIV ст. Всі ці зводи проповідували «загальноруську ідею». Це в той час, коли на київській землі жили слов'янські племена (поляни, деревляни, сіверяни та ін.), які вже були християнами, в «Залещанській» землі жили фінські племена (мурома, меря, весь, мокша та ін.), які перебували у напівдикому стані, і ці племена не мали в історії нічого спільного аж до XVI ст.;

- для обґрунтування єдності Київської Русі і фінських племен були написані тисячі різних зводів. Усі ці зводи і літописи, як вказується в романі-дослідженні В. Білінського, є тільки у переписаному вигляді, жодного оригінала. Жодного! Все це вказує на неймовірну за масштабами безсоромності й нахабства фальсифікацію при створенні історії Держави Російської. Не можна вічно жити в брехні!

Професор Дашкевич Я. Р. наголошує: «Настав час щоби українські історики написали правдиву історію України, яка не ґрунтувалася би на фальсифікованих Катериною II літописах і заново написаних у XVIII ст. «загальноруських літописних зводах», а на історичних фактах, зафіксованих в документах, в тому рахунку таких країн, як Польща, Туречина, Греція, Іран та ін. Люди повинні знати правду» [7, с. 86–87].

Історичні джерела, українські та зарубіжні дослідники стверджують, що «українська мова, як така, зарисувалася ще на слов'янській прабатьківщині, від якої відірвалася вже з виразними своїми рисами, як постала й кожна інша слов'янська мова. Усі згідності й спільності в слов'янських мовах легко виявляються з їхнього давнього сусідства на слов'янській прабатьківщині, а різні форми одного й того мовного явища були вже в самій праслов'янській добі [8, с. 58].

У слов'янській прабатьківщині українці сиділи приблизно на тих самих землях, на яких пізніше застала їх історія, цебто, українці автохтони на своїх землях, як це удowodнив М. Грушевський; так само й чеський археолог Нідерле твердить, що українці й білоруси найбільш автохтонні на своїх землях. «Середнє Подніпров'я було правдоподібно прavitчиною нашого народу», — твердить М. Грушевський (т. I, с. 5, 45). Таким чином, робить висновок визначний діяч українського відродження І. Огієнко, «Подніпров'я — це центр нашої найдавнішої території, де поставала наша історія, де витворювалася наша мова. Але народ український займав розлогу землю, куди входили — вживаю пізніших назв — і Галичина, Закарпаття, південна Волинь, а також Подоння».

Цінною і цікавою є праця Михайла Красуського, яка була опублікована 1880 року мізерним тиражем. А в 1991 році з передмовою В. Довчича вона була вперше оприлюднена у Київському науково-популярному журналі «Індо-Європа» (ч. 1 за 1991 р.).

Поляк за національністю, польський і російський філолог, у молоді роки переїхав з батьківщини до Одеси, де тривалий час проживав. Українська культура була чужою для нього. У праці це проявляється, зокрема, пасажем про козаків як «розбишак». Проте праця, поза сумнівом, сприятиме переглядові підходів до індоєвропейських студій не лише в Україні, а й у сусідніх державах. В цій праці він підкреслює: «Займаючись довгий час

порівнянням арійських мов, я прийшов до висновку, що українська мова є старшою не лише за усі слов'янські, не виключаючи й так звану старослов'янську, але й за санскрит, давньогрецьку, латину та інші арійські (індоєвропейські)». Далі він зазначає, що українська мова до цього часу не має навіть впорядкованого словника! Наприкінці XIX ст. це дійсно було так через заборону у Російській імперії книгодрукування українською мовою. Славнозвісний словник Б. Грінченка з'явився лише на початку XX ст.

Проте ця обставина не завадила нашим та зарубіжним філологам відкрити дійсне джерело давніх мов. І зарубіжні вчені почали переконуватися, що колискою арійських племен не була середня Азія, а була так звана Сарматська (або Слов'янська) долина. На цій рівнині й донині живуть українці та колоністи на півночі, що походять від них. Новгородський діалект російської найбільш подібний до української мови.

З усіх колоній Київської Русі Новгородська республіка (1137–1478) була заселена значно більшою кількістю вихідців з метрополії — України — ніж Московське князівство.

Пізніше незалежність та самобутність Новгороду були знищені московським царем Іваном III [6, с. 424–425].

Професор Огієнко І. І. справедливо відзначає, що «антропологія ясно і докладно довела, що расою українці, росіяни й поляки — це різні окремі народи. Так само різні в них мови, кожна сама в собі самостійна... «Українська мова серед слов'янських мов завоювала собі окреме становище як мова самостійна. Науковий європейський світ скоріш визнав українську мову за мову самостійну, наприклад: чех Палацький 1830 рік, Копітар, Шляйхер, Ф. Міклошич, Шмідт, Гірт, Бодуен-де-Куртене й багато інших. Російські вчені вперто називали українську мову наріччям російської, але багато з них також здавна пішли за правдою й визнавали нашу мову мовою самостійною, наприклад: П. Лавровський, Даль, Срезневський, Ф. Корш та ін. А року 1905-го й уся Російська Академія наук своєю «Запискою» визнала українську мову за мову самостійну.

Вороги української мови часом твердили, ніби вона — це «видумка австро-польської інтриги» (М. Юзефович). Подібну думку ця «Записка» Академії наук зве «плодом неуцтва або злобної видумки» [9, с. 68].

Проте царська бюрократія після майже ціло-річного зволікання офіційно заявила у вересні 1905 року про «несвоевременность» скасування цензурного указу 1876 року [9, с. 276].

Щодо виникнення української (староруської) мови, то проф. І. Огієнко логічно доводив, що «Запровадження Християнства неможливе без відповідних богослужб, а богослужби неможливі без належних книжок. Року 988-го, коли князь Володимир охрестив був киян, зараз же стали потрібні й церковні книжки. Чи ці книжки були тоді в нас? Християнство в Україні відоме ще з початком IX віку — «Життя Костянтина» найвиразніше свідчить, що року 860-го він, будучи в Херсонесі, знайшов там Євангелію й Псалтиря, «руськими письмени писані», тому треба припускати, що частина потрібних книжок у нас безумовно була ще десь за сотню літ до офіційного охрещення. А решту книжок ми взяли від Болгарії, де їх на той час було подостатку» [8, с. 84].

Необхідно також мати на увазі, що мовою нашої церкви, а одночасно мовою нашої початкової літератури, стала мова слов'янська. І зовсім справедливо пише проф. С. Смаль-Стоцький про нашу стародавню церковнослов'янську мову: «Церковна мова з українською вимовою на Україні в своїй поукраїнщеній формі уважалася своєю немов рідною мовою, бо мовою рідної української Церкви, її навіть називали руською, цебто українською мовою. Тому мала вона й великий вплив на склад і розвиток живої української літературної мови в її початках».

До нашого часу дійшло немало писаних пам'яток ще з XI віку, зокрема такі, як Святославіві Збірники 1073 і 1076 рр., які можна вважати й пам'ятками державної мови, «найдавніші датовані давньоукраїнські збірки енциклопедичного характеру».

Пам'яткою державної староруської (української) мови вважається «Руська Правда» — систематизований збірник норм давньоруського права, основне історичне джерело для вивчення суспільного ладу та державно-правових інститутів Київської Русі. Встановлено, що «Руська Правда» базувалася на суто вітчизняних правових джерелах, питання ж про вплив на неї німецького, візантійського та болгарського права залишається дискусійним. Після занепаду Київської Русі «Руська Правда» продовжувала діяти в Галицько-Волинському князівстві й Великому князівстві Литовському, а

також у Новгородській республіці, Московському великому князівстві (до 1497) та інших колишніх давньоруських землях. Дослідники виявляють зв'язок між нормами «Руської Правди» і Литовського статуту, обговорюють питання про їх вплив на російське Соборне Уложення 1649 року [12].

Сучасні дослідники, які досліджують еволюцію руської (української) мови, звернули увагу на мову правових документів на їхній метамовний контекст, що визначають статус мови як основного виміру її суспільної позиції [13, с. 271].

Вперше, як стверджує І. Фаріон, статус староукраїнської (руської) мови зафіксовано у знаменній юридичній пам'ятці — Другому Хитовському статуті 1566 року з наголосом на вживанні винятково руської мови у судовій практиці.

За сучасною термінологією староукраїнську (руську) мову визнано офіційною мовою (official language) — мовою державного управління, законодавства, судочинства. Водночас саме ця мова, як свідчать інші юридично-політичні документи в діякронії, відіграла інтеграційну роль у межах окремої держави ВКЛ в політичній, соціальній та культурній сферах, себто була державною (national language) [13, с. 271].

Серед перших юридичних документів, де йдеться про статус староукраїнської (руської) мови і письма, — виявлено привілей короля Владислава 1409 року такого змісту: «ми уставуємо і повторно стверджуємо уфундовані і укріплені пакти з'єднання народу Руського з народом Польським і Литовським, і бути їм, яко рівний з рівним і вольний з вольним, вічно і неприложно, і права свої Руські тримати без перешкоди, якись вони служні єсть і за тим прийняті в Княжестві нашім Литовським заодно з письмом Руським, альбо Слов'янським, і по них всі суди мати і справи одержувати і добрими своїми дідичними і набутими обладати і як хотя оборо чати несуперечне і без перешкоди іншими правами» [13, с. 274].

Події національно-визвольної війни 1648–1657 рр. вирішально вплинули на питання функціонування Руської канцелярії та мовного статусу української документів.

Канцелярія Богдана Хмельницького, за сьогоднішніми дослідженнями, нараховує 475 документів, із них 169 оригіналів, 156 архівних копій, 125 ділових перекладів з оригіналів на російську та інші мови. Їхня мовна палітра містить 172 документи українською мовою, 131 — польською,

121 — російською, 45 — латинською, 4 — угорською, по одному — італійською та німецькою [13, с. 301].

У гетьманській державі українська мова була офіційною, діловодство урядових та полкових установ налічує тисячі документів. Так само українською мовою вели свої записи органи міського самоврядування та суди [13, с. 269].

Литовські статuti, «права за якими судиться малоросійський народ», перший кодекс україн-

ського права, складений 1743 року спеціальною комісією, а також універсали та інші правові акти гетьманської влади, елементи українського звичаєвого і актів церковного права були скасовані царським урядом, який активізував політику русифікації Указом від 25 червня 1840 року на Правобережній Україні, а ще через два роки на Лівобережній Україні, також запроваджено загальноімперське законодавство, введено в дію Звід законів Російської імперії в редакції 1842 р. [14, с. 160].

ВИСНОВОК

Виходячи з Конституції України, яка визначає українську мову як єдину державну мову в Україні та покладає на державу обов'язок забезпечувати всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, а також з Концепції державної мовної політики, що затверджена Указом Президента України від 15 лютого 2010 року і визначає стратегічні пріоритети в подоланні викликаних багатовіковою асиміляційною політикою колонізаторів та окупантів деформації національного мовно-культурного і мовно-інформаційного простору, та відповідно до якої повноцінне функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території держави є гарантією збереження ідентичності української нації та зміцнення державної єдності України, пропонуємо:

- Звернути увагу народних депутатів, громадськості на питання удосконалення конституційно-правового регулювання української мови як державної мови. Можливо, не варто у ч. III ст. 10 Конституції України акцентувати на захисті російської мови? Мови національних меншин в Україні повинні бути рівноправними. Якщо ж підняти рівень її захисту, то вона зовсім витіснить із вжитку мови інших національних меншин і не буде сприяти поширенню та засвоєнню української мови;

- Докласти максимум зусиль народних депутатів, громадських й наукових інституцій до розробки законопроекту й прийняття закону України «Про державну мову», в якому передбачити посилення державотворчих і консолідуючих функцій української мови, підвищення її ролі у забезпеченні територіальної цілісності та національної безпеки держави;

- Законодавчо забезпечити громадян України володіти державною мовою як мовою свого громадянства; одночасно передбачити кожному громадянину України можливості для вивчення державної мови через систему закладів дошкільної, загальної шкільної та вищої освіти; звернути особливу увагу на громадян, які в минулому не мали такої можливості;

- Передбачити спеціальні інструкції для визначення стандартів державної мови та заклад склання іспиту на рівень володіння державною мовою; законодавчо закріпити коло осіб, зобов'язаних вільно володіти державною мовою;

- Передбачити створення спеціального органу (уповноваженого із захисту державної мови), який повинен призначатися та звільнятися з посади Кабінетом Міністрів України та повинен мати своїх представників у регіонах держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Острозька Біблія. Острог 1581 р. б. Опрацював та приготував до друку о. архимандрит др. Рафаїл (Роман Торконяк), Львів, 2006 р., — С. 1665.*
2. *Українська радянська енциклопедія. — Вид. 2-ге. — 1982. — С. 54–55.*
3. *Субтельний Орест. Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука; Вст. ст. С. В. Кульчицького. — 3-є видання, перероб. і доповн. — К.: Либідь, 1993.*
4. *Газ. «Літературна Україна», 2011 р., 3 березня. — С. 5.*
5. *Крамар С. І. Україна-Русь vs Московія: настільна книга/ С. І. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2017. — 408 с. іл. — С. 214–219.*
6. *Воротиленко М. Заповіт Петра I. — Київ: ФОП Стебеляк, 2015. — 592 с.*
7. *Дашкевич Я. «Учи неложними устами сказати правду...». Історична есеїстика. — К.: Темпора, 2011. — 828 с.*
8. *Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) Історія української літературної мови / Упоряд., авт. іст.-біогр. нарису та приміт. М. С. Тимошик. — К., Либідь, 1995. — 296 с. («Літературні пам'ятники України»).*
9. *М. С. Грушевський. Історія України-Руси: в 11 томах, 12 книгах. / Редколегія: П. С. Сохань (голова) та ін. — Київ: «Наукова думка», 1991. — Серія (Пам'ятки історичної думки України). — т. 1. — 1991. — 737 с.*
10. *А. Животко. Чужинці про красу й багатство української мови // «Холмський Православний Народний Календар на 1944 р.», Холм. — С. 80–82; Ілько Борщак. Європа про українську мову XVII–XVIII ст. // Рідна мова, 1933 р., ч. 2 і 8.*
11. *«Українка». Київ, 1928 р. — кн. 4. — С. 7.*
12. *Юридична енциклопедія: В 6 т. /Редкол.: Ю70, Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К.: «Укр. енцикл.», 1998, т. 5. — С. 392–394.*
13. *Ірина Фаріон. Суспільний статус староукраїнської. (руської) мови у XIV–XVII ст.: мовна свідомість, мовна дійсність, мовна перспектива. — Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. — 656 с.*
14. *Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України. Вид-во Київського ун-ту, 1968. — 170 с.*